

Sigurnost Republike Srpske u svjetlu geopolitičkih i unutrašnjih elemenata u RS i BiH

BRANKO VIGNJEVIĆ*

Rat u BiH je počeo 1992. godine. Bilo je više pokušaja da se taj krvavi rat prekine, ali su jedino bili uspješni pregovori u bazi Right Peterson, od 1. do 21. studenog 1995. godine. Tom prilikom je usuglašen Opći okvirni sporazum za mir u BiH, a njegovo definitivno potpisivanje bilo je obavljeno 14. 12. 1995. godine u Parizu.

Sporazumom je BiH podijeljena na Republiku Srpsku i Federaciju BiH, odnosno, izraženo u odnosu teritorija 49% za RS i 51% za F BiH. U Daytonu je usuglašena i linija razgraničenja, koja je iz mnogostrukih razloga (između ostalog i zbog nedovoljno precizne mape) nije precizno napravljena.

U okviru Daytonskog sporazuma donesen je i Ustav BiH, koji je, osim osnovnih principa, osnova za uređenje BiH nakon prekida ratnih sukoba. U Osnovnim principima je rečeno da entiteti zadržavaju svoje postojeće ustave i da ih usklađuju s ovim sporazumom i njegovim odrednicama. Okvirni sporazum sadrži i niz aneksa i drugih sporazuma, a predviđa da BiH prihvaća sve važeće međunarodne dogovore i sporazume o zaštiti ljudskih i građanskih prava, o kontroli naoružanja itd.

Ustav BiH (aneks 4) određuje BiH kao državu posvećenu miru koja će izgrađivati demokratski pluralistički sustav, razvijati slobodno tržišno privređivanje, kao državu koja će se rukovoditi Ciljevima i Načelima Povelje UN-a, kao državu koja će težiti mirnom rješavanju međunarodnih problema, sudjelovanju u akcijama UN-a za održanje mira, državu koja će osigurati puno poštovanje međunarodnog humanitarnog prava itd.

Ustav određuje da su u BiH konstitutivni narodi Bošnjaci, Hrvati i Srbi i drugi građani BiH. Ustavni sud BiH je donio odluku kojom su svi ovi narodi konstitutivni na cjelokupnom teritoriju BiH, a kao posljedica toga, otpočelo se s promjenama ustavnih rješenja u entitetima.

Ustav RS određuje Republiku Srpsku kao državu srpskog naroda, gdje i ostali građani imaju sva prava i slobode. On određuje da se ustavno uređenje RS temelji na:

- garanciji i zaštiti ljudskih prava,
- osiguravanju nacionalnih ravnopravnosti,

* Branko Vignjević, politolog, Centar za međunarodne odnose, Banja Luka.

- socijalnoj pravdi,
- tržišnoj privredi,
- višestranačkom sustavu,
- parlamentarnoj demokraciji i podjeli vlasti,
- slobodnim izborima,
- lokalnoj samoupravi i
- zaštiti prava etničkih skupina i drugih manjina.

Neposredno okruženje i geopolitički položaj

Geopolitički položaj Republike Srpske je u biti potpuno isti kao i ukupan položaj BiH. Značajna raskrsnica putova od istoka prema zapadu, područje na kojem su se stoljećima događali razni sukobi etničkog, religijskog i socijalnog karaktera oduvijek je bilo zanimljivo Europi i drugim važnim čimbenicima međunarodnih kretanja. U tom smislu, konstatiramo da je BiH kao balkanska država posebno zanimljiva Europi upravo za održanje sigurnosti i mira na europskom kontinentu. Proizvod takvog zanimanja je bilo i zaustavljanje ratnih sukoba na ovom području i ustroj države koja bi trebala imati sva obilježja modernih demokracija europskog tipa.

BiH i Republika Srpska, kao što je već rečeno, svojim se temeljnim aktima odriču prijetnje silom ili primjene sile u međunarodnim odnosima i u rješavanju međunarodnih konflikata. BiH i Republika Srpska su se izjasnile, u odnosu na neposredno okruženje, da ne postoji mogućnost izbijanja sukoba na međudržavnoj razini, a i susjedne države – Republika Hrvatska i SR Jugoslavija su prihvatile takvo stajalište i obje se pojavljuju kao jamci Okvirnog mirovnog sporazuma. Hrvati i Srbi, koji su konstitutivni narodi u BiH, dobili su mogućnost da kroz ostvarivanje posebnih veza BiH sa zemljama iz neposrednog okruženja ostvare tijesnu suradnju koja bi trebala poslužiti kao jedan vid jamstva da će ova dva naroda u ostvarivanju bliskih i sveobuhvatnih veza s matičnim narodima imati mogućnost očuvanja i razvijanja nacionalnog identiteta.

Ova činjenica je dovoljna da bi se isključila mogućnost sukoba sa susjednim državama, ako pravno-politička rješenja ravnopravnosti naroda u BiH imaju odgovarajuću razinu, odnosno, ako ona isključuje bilo kakvu mogućnost "preglasavanja" ili dovođenja jednog od tri konstitutivna naroda u podređen položaj na političkom ili na bilo kojem drugom planu, a posebice na ekonomskoj razini.

Teritorij Republike Srpske je nepravilnog oblika i podijeljen je na dva dijela uvođenjem Distrikta Brčko kao treće institucionalne jedinice u BiH. Distrikt Brčko je po svim obilježjima treća institucionalna jedinica u BiH, iako kreatori ovakvog rješenja, međunarodna zajednica, ne prihvaćaju tu činjenicu. Posljednja događanja oko poreskih i carinskih stopa u Distriktu, koje su značajno niže nego u entitetima, stvaraju povoljniji položaj ovoj tvo-

revini unutar BiH. Poseban je problem uvoz nafte i naftnih derivata, za koje su dogovorena zajednička davanja na razini BiH, a koja Distrikt ne poštuje. Niže stope omogućuju Distriktu da kao teritorijalno vrlo malena jedinica, s malim brojem stanovnika, može sve svoje troškove pokriti iz tih poreskih i carinskih stopa, kao i činjenica da je sva privreda Brčkog i inače bila vezana za luku. Mogućnost izdavavanja sredstava iz ovih izvora državnog proračuna za razvoj i revitalizaciju proizvodnje na ovaj je način smanjena i dovedena u pitanje, te su se RS i F BiH našle u nezavidnom položaju. Odnosno, i dalje se održava situacija potpune ekonomske zavisnosti BiH od strane pomoći i dobre volje inozemnih ulagača.

Predsjedništvo BiH je izrazilo svoje namjere za priključenje Partnerstvu za mir i za sudjelovanje u mirovnim operacijama UN-a, što je nova kvaliteta u odnosu na međunarodni položaj BiH, a BiH se priključila i aktivno surađuje, po ocjeni međunarodnih subjekata, u borbi protiv terorizma. Na ovaj način BiH je i deklarativno i praktično pokazala volju za uključivanje u međunarodne sigurnosne organizacije. Ova činjenica, međutim, na planu unutrašnjeg uređenja i dogovorenih odnosa između entiteta postavlja niz pitanja koja se moraju razrješavati.

Unutarnjopolitička situacija i elementi koji utječu na sigurnost

BiH je iz rata izašla ekonomski osiromašena s porušenim proizvodnim kapacitetima, odnosno s privredom koja objektivno više nije spremna za proizvodnju bez stranih ulaganja. Strani ulagači smatraju da BiH još uvijek nije sigurno tlo za ulaganje kapitala, što nije u skladu sa činjenicom da se međunarodne mirovne snage nalaze u BiH i da se one pojavljuju kao bitan jamac stranih ulaganja. Otuda se može govoriti prvenstveno o stranim ulaganjima i političkim donacijama kao mjerama kojima se uvjetuje unutarnji razvoj BiH u onom pravcu u kojem to žele dominantni međunarodni subjekti.

Daytonski sporazum je predvidio da se pitanja obrane nalaze u isključivoj nadležnosti entiteta, a na državnoj razini dao je određena ovlaštenja Predsjedništvu BiH za civilno zapovijedanje nad oružanim snagama u BiH, kao i Stalnom komitetu za vojna pitanja u pogledu koordinacije između entitetskih oružanih snaga.

U skladu s tim, u BiH egzistiraju dvije vojske, VRS i Vojska F BiH, koja opet ima dvije komponente, Armiju BiH i HVO. Takođe, u BiH se nalaze i snage NATO, koje od UN-a imaju mandat snaga SFOR-a za održanje mira. Ove snage broje oko 20 000 vojnika. Također su formirane i druge institucije, koje na državnoj razini osiguravaju suradnju i koordinaciju među entitetskim vojskama (Zajednička vojna komisija). Ocjena je Međunarodne zajednice da je implementacija sporazuma u vojnom dijelu najdalje odmakla.

Realno stanje je da Vojska F BiH, onako kako je to dogovoreno Washingtonskim sporazumom, ne postoji, nego da postoje dvije odvojene vojske koje formalno imaju zajedničke institucije, a koje to praktično nisu. Drugim riječima, ono stanje koje smo imali u tijeku ratnih sukoba je i dalje prisutno, s napomenom da u ovom trenutku, za razliku od vremena rata, nema definiranog strateškog partnerstva između dvije komponente u Vojsci F BiH. Prestankom ratnih sukoba prestala je i potreba za takvom vrstom partnerstva.

Ustav RS određuje da je vrhovni zapovjednik VRS predsjednik RS. Ustavni sud BiH je ocijenio da ova odredba nije u suprotnosti s Ustavom BiH i odredbom o tome da svaki član Predsjedništva BiH po položaju vrši civilnu zapovijed nad oružanim snagama. Način donošenja odluka u Predsjedništvu, potpunim konsenzusom, opravdava ovakvu ocjenu, jer praktički svaki član Predsjedništva ima pravo veta.

Međunarodna zajednica i euroatlanske integracije inzistiraju na tome da bi BiH morala imati zajedničko zapovjedništvo nad oružanim snagama kao preduvjet za ulazak u PfP. Kao pomaci prema ostvarivanju zajedničkih težnji u BiH za uključenje u kolektivne sustave obrane, donesen je akt Obrambena politika BiH, koji, pored nekih nedostataka, u okviru problema obrane BiH donosi nekoliko kvalitetnih novih elemenata, a tu je prvenstveno riječ o uspostavljanju ravnoteže, ne samo u teškom naoružanju nego i u pješadijskom naoružanju, kao i u proračunima obrane etnيتeta u odnosu 2:1. Također, planirana je restrikcija vojnih potencijala do 2005. godine, do kada bi se broj vojnika u entitetskim oružanim snagama ukupno smanjio na manje od 20 000 vojnika. Na ovaj način, BiH pravi velike korake u pogledu uravnoteženja vojnih efektivna na prostoru jugoistočne Europe i daje značajan doprinos Paktu o stabilnosti JIE.

Školovanje oficira VRS se vrši u SRJ, jer je oprema i naoružanje kojim VRS raspolaže kompatibilno s onim čime raspolaže SRJ. S druge strane, problem koji će biti aktualan za VRS u slučaju uključivanja BiH u sustave kolektivne obrane, jest standardizacija opreme i naoružanja u VRS u skladu sa zapadnoeuropskim standardima. U ovom slučaju mogu poslužiti iskustva srednjoeuropskih zemalja, koje su se već uključile u NATO ili Pfp.

Zaključak

BiH se trenutno nalazi u takvoj poziciji da u pogledu vanjskih elemenata nema prijetnji sigurnosti, ali da je na planu unutarnje organizacije i ustrojstva još uvijek veliki raskorak između interesa konstitutivnih naroda i načina njihove institucionalizacije. Ovo naročito dolazi do izražaja na planu obrane. Odnosno, kako je ekonomska motivacija zanemariva u pogledu stvaranja zajedničkih institucija na državnoj razini – koje bi potpuno preuzele vitalne funkcije države, a nisu stvoreni adekvatni mehanizmi, prven-

stveno politički i pravni – potpune zaštite nacionalnih interesa, to se i ovi problemi ne mogu rješavati na način koji bi bio svojstven jednonacionalnim građanskim demokracijama.

S druge strane, birokracije u entitetima, koje se izjašnjavaju kao jedini nositelji autentičnog nacionalnog interesa, međusobno se podržavaju u održavanju tenzija, koje su zapravo bitan uvjet njihova opstanka na vlasti. Kad bi se pravno-normativno “apsolutno” zaštitili nacionalni interesi i na taj način bio uklonjen strah od dominacije i podređivanja, stvorili bi se uvjeti i za stvaranje sustava obrane koji bi bili primjereniji demokratskim državama, kao i interesima kolektivne obrane na kojima se temelje zapadnoeuropske integracije.

U okviru toga, bitno je napomenuti da postojanje entiteta, kao oblika zaštite nacionalnih interesa u BiH, nije prepreka stvaranju moderne demokratske države u europskim okvirima. Naprotiv, njihovo postojanje svjedoči o multikulturalnosti, multinacionalnosti i multikonfesionalnosti kao osnovnim vrijednosnim obilježjima BiH. Zagovaranje ukidanja entiteta samo pojačava nepovjerenje i vitalizira nacije kao najviši interes za koji se treba boriti. Međunarodna zajednica u tom smislu donira Vladi RS u toj mjeri da joj omogućava da drži pod kontrolom narastanje socijalnih tenzija, ali ne omogućava bilo kakav rad na oživljavanju proizvodnje. S druge strane, institucija predsjednika RS je pod stalnim pritiskom od vremena kada je izvršena suspenzija Nikole Poplašena, te je na taj način realizacija predsjedničkih ovlaštenja znatno umanjena i stalno se nalazi pod “budnim okom” međunarodnih predstavnika. Stoga se može zaključiti da o sudbini RS kao entiteta umnogome odlučuju predstavnici međunarodne zajednice, koji bi uvođenjem eventualnih političkih sankcija ozbiljno doveli u pitanje opstanak institucija RS. Naravno, u eventualnom rušenju tih institucija koristio bi se socijalni trenutak, koji je u posljednje vrijeme sve bliži kritičnoj granici. Međutim, činjenica je da nacionalne birokracije na to odgovaraju opet novom nacionalnom kohezijom, te se postavlja pitanje je li ovakav pristup međunarodne zajednice produktivan i može li on dovesti do rušenja nacionalnih birokracija.

Jačanje veza na prostoru JIE je značajan element koji pridonosi sigurnosti, uklanjanju straha i izgradnji povjerenja. Također, ulazak u zapadnoeuropske integracije, svih oblika, a prvenstveno ekonomskih i sigurnosnih, stvara uvjete za uklanjanje nacionalnog kao dominantnog interesa.

Naravno, svi ovi procesi postavljaju na dnevni red praktično rješavanje određenih unutarnjih i vanjskih odnosa, ali je ono uvjetovano izgradnjom povjerenja i uspostavljanjem za sve strane korisnih ekonomskih veza, na koje smo upućeni samom činjenicom da smo se do unazad deset godina nalazili u jedinstvenom ekonomskom sustavu, koji je bio, bez obzira na svu državnu prinudu ili čak uz pomoć nje, zasnovan na uzajamnoj ovisnosti i kompatibilnosti.